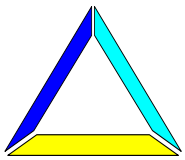
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ В УКРАЇНІ
НІМЕЦЬКА КОНСУЛЬТАТИВНА ГРУПА З ПИТАНЬ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

01034 Київ, вул. Рейтарська, 8/5-А, тел. (+38044) 228-6342, 228-6360, факс 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua, http://www.ier.kiev.ua

S25

Наслідки вступу до СОТ для аграрної політики в Україні

1. Вступ

Зараз увага до СОТ в Україні зосереджується на заявленому намірі України вступити в СОТ, триваючих переговорах з Робочою Групою СОТ, та умовах набуття Україною членства в СОТ. Хоча в цій роботі ми будемо розглядати ці питання в аспекті сільського господарства, важливо звернути увагу на те, що й поточні переговори СОТ в межах Дохського раунду можуть мати серйозні наслідки для українського сільського господарства. Зараз Україна веде переговори з СОТ на основі положень про сільське господарство, закріплених в Уругвайській угоді про сільське господарство (УУСГ) у 1993 році. Не виключено, що за результатами Дохського раунду переговорів деякі параметри УУСГ зміняться, і Україні потрібно буде вносити подальші корективи, навіть якщо переговори про членство України в СОТ завершаться успішно. Існує невизначеність стосовно кінцевого результату та тривалості як процесу переговорів України про членство в СОТ, так і Дохського раунду. Отже, щодо цього можна висувати лише більш або менш обґрунтовані припущення.

Перш ніж продовжити, варто ще раз повторити, що Україна багато в чому виграє від членства в СОТ: це стосується як сільського господарства, так і інших секторів. Розгляд у цій роботі наслідків членства буде, в основному, зосереджено на порядку та обмеженнях які, очевидно, стосуватимуться сільського господарства та аграрних політиків в Україні. Безумовно, цей порядок та обмеження звузять свободу дій, яку мають українські аграрні політики. Оскільки це може поставити під сумнів доцільність членства України в СОТ, важливо не забувати про ті вигоди, які Україна отримає у відповідь. Вигоди є наступними:

- Членство в СОТ надасть стимулів та прискорить реформування аграрної політики України і зобов'яже Україну дотримуватись більш стабільної та прозорої аграрної політики. Це позитивно вплине на вітчизняні та іноземні інвестиції, які мають особливе значення для такого сектора, як сільське господарство, який потребує значного вкладення капіталу та ноу-хау. В результаті, Україна як член СОТ зможе швидше розвинути свій аграрний потенціал на благо всієї економіки.

- Членство в СОТ надасть Україні також право голосу у майбутніх дебатах довкола міжнародних правил здійснення аграрної політики та торгівлі сільськогосподарською продукцією. Маючи порівняльні переваги у сільському господарстві та статус "малої" країни-експортера таких основних сільськогосподарських продуктів помірної кліматичної зони, як зерно та насіння олійних культур (а потенційно також продуктів тваринництва), Україні просто судилось стати членом Кейрнської групи. Як і членам Кейрнської групи, Україні вкрай необхідні однакові правила гри на міжнародних ринках сільськогосподарської продукції. Саме завдяки зусиллям Кейрнської групи на Уругвайському раунді вперше в історії (ГАТТ-) СОТ було досягнуто значної угоди про сільське господарство і зараз багато надій покладається на те, що на Дохському раунді переговорів Кейрнська стоятиме на аналогічних позиціях.[1]

- І нарешті, як член СОТ Україна зможе мати доступ до механізму СОТ для врегулювання суперечок та буде захищена від свавілля її торгових партнерів. Велике значення цього довело нещодавнє рішення ЄС про введення імпортних квот на зерно. Якщо з членами СОТ, як то Канада та Сполучені Штати, ЄС був змушений проводити консультації з цього приводу, то з Україною не потрібно було радитись.[2]

---

[1] Цей голос матиме особливо важливе значення, якщо так звана "мирна угода", укладена в рамках СОТ, не буде продовжена після 1 січня 2004 року, коли її термін дії закінчиться. Мирна угода захищає важливі аспекти нинішньої аграрної політики – особливо в ЄС та США – від суперництва. Якщо вона закінчиться, деякі експерти побоюються, що інші члени СОТ можуть кинути серйозний виклик найбільшим платникам субсидій сільському господарству (AGRA EUROPE, 2002, p. EP/12).

[2] Варто зауважити, що рішення ЄС про встановлення квот на імпорт зерна викликає жаль та не відповідає прогресивному духу лібералізації світової торгівлі сільськогосподарською продукцією. І як не назвати лицемірством те, що фірми ЄС лобіюють відкриття українських

Нижче буде подано короткий огляд зв'язку між сільським господарством та СОТ (розділ 2), після чого будуть розглянуті можливі наслідки членства СОТ для сільського господарства та аграрної політики в Україні (розділ 3). У заключному четвертому розділі буде підбито підсумки та зроблено невелику спробу зазирнути у майбутнє.

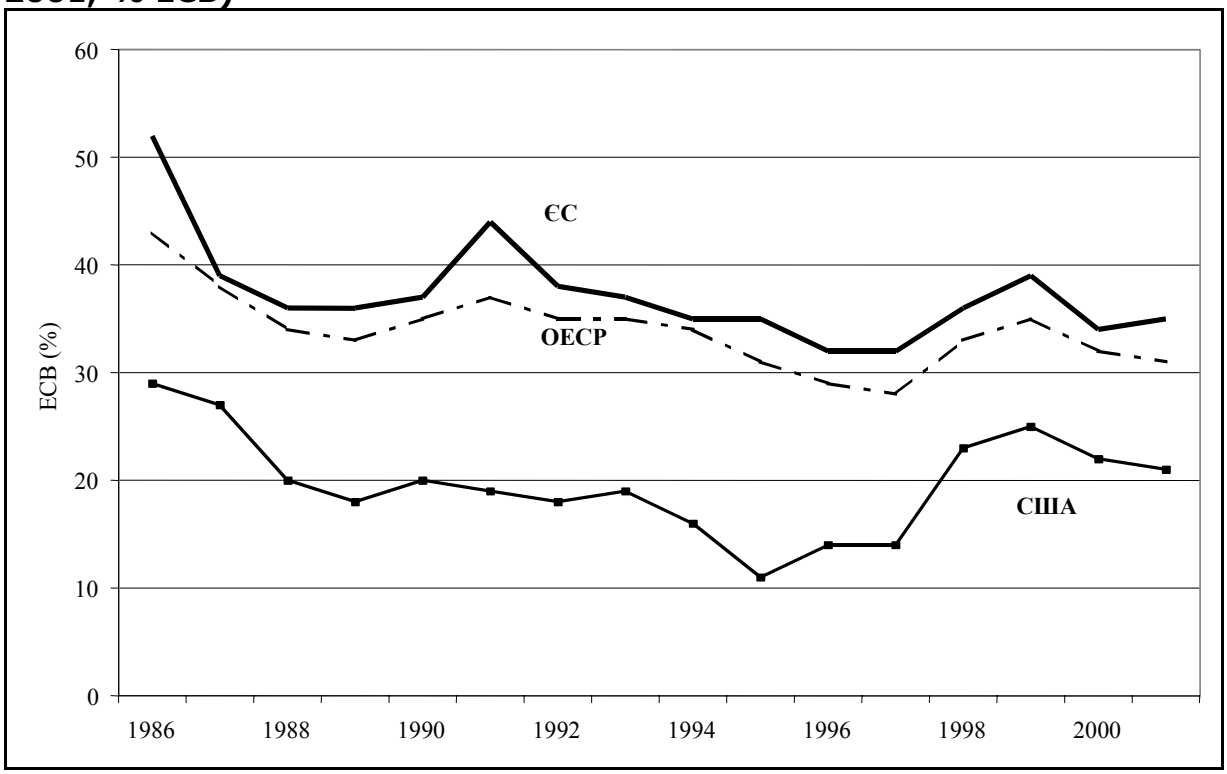
2. СОТ та сільське господарство

Сільське господарств займає особливе місце в СОТ, головним чином, через те, що воно впродовж усієї історії цієї організації та її попередниці, ГАТТ, не зазнавало суттєвих обмежень. Як згадувалось вище, Уругвайський раунд став поворотним пунктом в історії сільського господарства, – в основному, завдяки зусиллям Кейрнської групи для нього вперше було встановлено суттєві правила. Хоча підпорядкування сільського господарства міжнародним правилам торгівлі, без сумніву, стало важливим проривом, однак, у ретроспективі конкретні наслідки УУСГ для внутрішньої аграрної політики у країнах-членах СОТ відчутно розчаровують. Як показано на рисунку 1, наприклад, в країнах ОЕСР з середини 1980-х років було дещо знижено загальну підтримку сільського господарства.[3] Проте, з середини 1990-х не простежується жодної чіткої тенденції. Підтримка США сільському господарству, фактично, зростає.

ринків для сільськогосподарської техніки і матеріалів для сільського господарства, в той час коли ЄС закриває свої ринки для зерна, яке виробляється за допомогою цієї техніки та матеріалів?

[3] Підтримка сільського господарства вимірюється на рисунку 1 з використанням еквіваленту субсидій виробникам (ЕСВ) згідно концепції, розробленої ОЕСР. ЕСВ вимірює підтримку сільськогосподарських підприємств, яку надають споживачі у формі вищих цін на товари та платники податків у формі бюджетних платежів. ЕСВ визначається як річна сума грошових платежів споживачів та платників податків сільськогосподарським виробникам у відсотках від валових доходів сільськогосподарських підприємств (OECD, 2000).

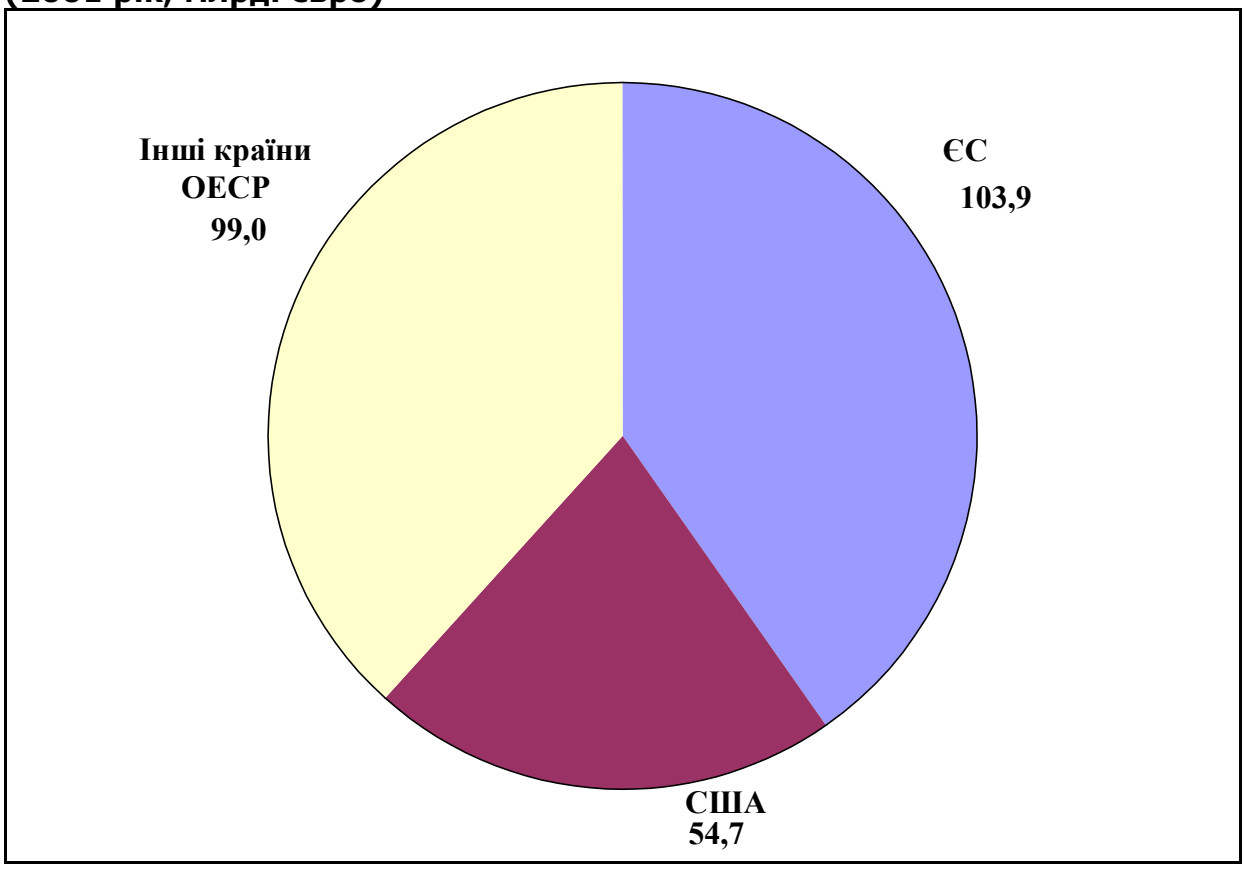
Рисунок. 1: Підтримка сільського господарства в ОЕСР (1986-2001, % ECB)

Джерело: TANGERMANN (2002).

Уважно придивившись, можна помітити, що УУСГ містила надто багато лазівок, наприклад, у формі визначення базового періоду, яке залишало широку свободу дій, або зобов'язання зменшити підтримку чи захист від імпорту, обсяг якого можна було вимірювати в середньому, що дозволяє за власним вибором надавати максимальну підтримку для певних продуктів чи галузей. В результаті, сукупний обсяг підтримки сільського господарства в країнах ОЕСР у 2001 році був приголомшливим – 258 млрд. євро, або приблизно 1% від сукупного ВВП країн ОЕСР. Як видно на рисунку 2, левова доля цієї підтримки припадає на ЄС та США.

Рисунок. 2: Підтримка сільського господарства в країнах ОЕСР (2001 рік, млрд. євро)

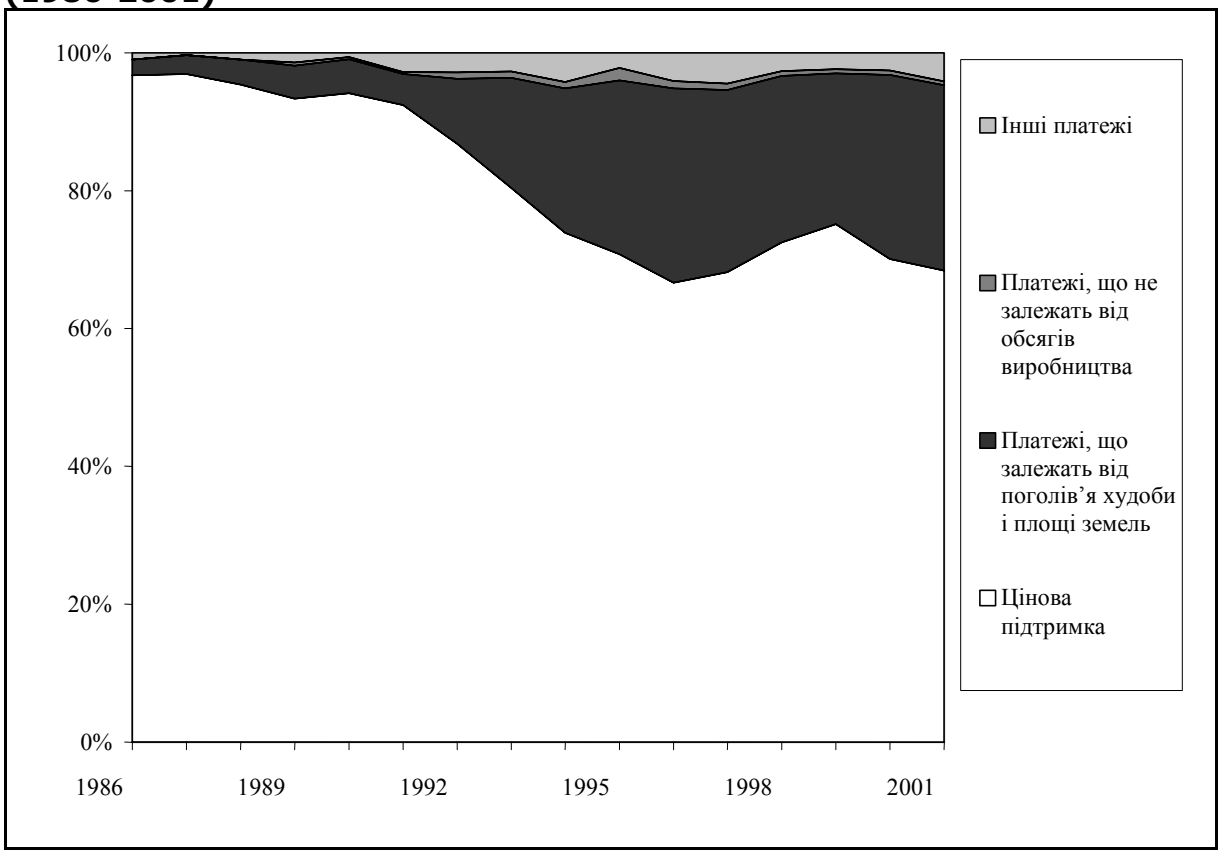
Джерело: TANGERMANN (2002).

Враховуючи таку аграрну політику в інших країнах, можна поспівчувати позиції українських переговірників в СОТ, які інколи відчувають на собі наче застосування подвійних стандартів, коли їм кажуть: "Не робіть так, як робимо ми – робіть так, як ми кажемо". Однак, важливо не зробити неправильного висновку про бажаність захисту та підтримки сільського господарства України. По-перше, як це видно на рисунку 2, підтримка сільського господарства дуже дорого коштує. Може вона й корисна для селян, проте лягає важким тягарем на плечі платників податків та/чи споживачів. Коли підтримка набуває форми захисту (наприклад, цінової підтримки чи систем квотування виробництва), вона призводить до марнування економічних ресурсів, зниження економічного зростання та скорочення кількості робочих місць. Якщо стосовно того, чи можуть "багаті" країни як ЄС дозволити собі ці витрати, можна сперечатись, то Україна однозначно не може цього робити.

По-друге, слід звернути увагу на те, що хоча обсяг підтримки сільського господарства в країнах ОЕСР, в середньому, не дуже зменшився після

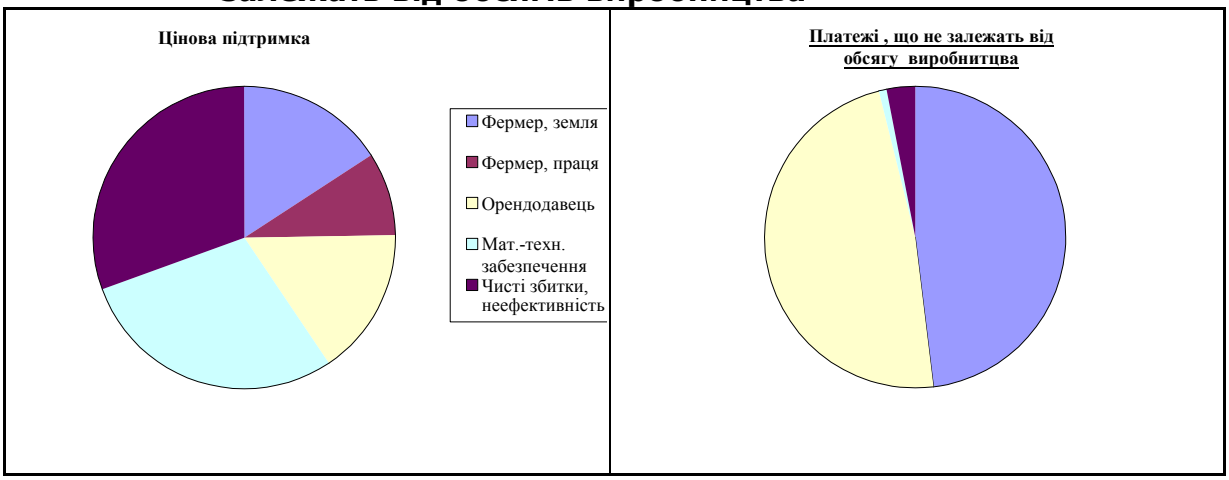
закінчення Уругвайського раунду, структура підтримки змінилася. Як показано на рисунку 3, важливість цінової підтримки у ЄС постійно знижувалась з початку 1990-х років, в той час як значення різних форм прямих платежів постійно збільшувалась. Це важливо, тому що, знову ж таки, різні типи підтримки сільського господарства асоціюються з різним ступенем ефективності. Як показано на рисунку 4, лише приблизно 40% платежів в рамках цінової підтримки осідають в кишенях сільськогосподарських виробників чи власників землі – решта 60% або марнуються, або потрапляють до рук постачальників матеріально-технічних ресурсів. Платежі, що не залежать від обсягів виробництва, значно більш ефективні, оскільки у 90% випадків доходять до сільськогосподарських виробників. Отже, хоча підтримка сільського господарства і надалі широко застосовується, помітна чітка тенденція до застосування більш ефективних форм підтримки. Симптомом цієї тенденції є так званні пропозиції "перегляду САП у середньостроковій перспективі", запропоновані Комісаром ЄС з питань сільського господарства Фішлером, наголос у яких робиться на подальшому скороченні цінової підтримки та переході до прямих платежів, що не залежать від обсягу виробництва. Україна поступила би мудро, якби передбачаючи результати цієї тенденції, планувала аграрну політику з орієнтацією на майбутнє і не заставляла Україну повторювати дорогі помилки, які принесли іншим країнам багато тертя як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Рисунок. 3: Структура підтримки сільського господарства в ЄС (1986-2001)

Джерело: TANGERMANN (2002).

Рисунок. 4: Хто виграє від підтримки сільського господарства? Цінова підтримка у порівнянні з платежами, що не залежать від обсягів виробництва

Джерело: TANGERMANN (2002).

По-третє, можна очікувати, що результати триваючого Дохського раунду переговорів СОТ продовжать, а можливо, і посилять тенденцію до продовження лібералізації аграрної політики та впровадження у всьому світі

менш деформуючих політичних інструментів. Наразі, кінцевий результат Дохського раунду ще не відомий,[4] і деякі аналітики скептично ставляться до того, що він приведе до великого прориву у сільському господарстві, тому що два головні гравці (ЄС та США) далеко не горять прагненням здійснювати реформи. Пропозиції по сільському господарству, які зараз обговорюються на Дохському раунді, та перспективи успішного результату цього раунду розглядаються дуже детально в інших розділах цієї книги, тому немає потреби повторювати їх ще раз. Звичайно, досвід з реалізацією УУСГ дає зрозуміти, де знаходяться лазівки і як їх можна закрити. Та яким би не був кінцевий результат Дохського раунду, про повернення до політики 1960х-1980х з наголосом на ціновій підтримці більше не може бути й мови. Отже, українським політикам слід дивитись уперед, а не назад, щоб знайти зразок для наслідування. Будь-який прогрес у галузі сільського господарства в результаті Дохського раунду буде на користь Україні. Зокрема, зменшення використання експортних субсидій, яке ввійшло до основних пропозицій Кейрнської групи та США на переговорах, полегшило б Україні змагання на світових ринках.

3. Наслідки членства в СОТ для сільського господарства України

В УУСГ містились положення по чотирьох основних сферах, що мають відношення до сільського господарства. Що цих сфер належать: доступ до ринку, внутрішня підтримка, експортні субсидії, санітарні та фітосанітарні заходи. Ці категорії лягли в основу структури і нинішніх переговорів в межах Дохського раунду, тому доцільно викласти наступний матеріал аналогічно до цієї структури.

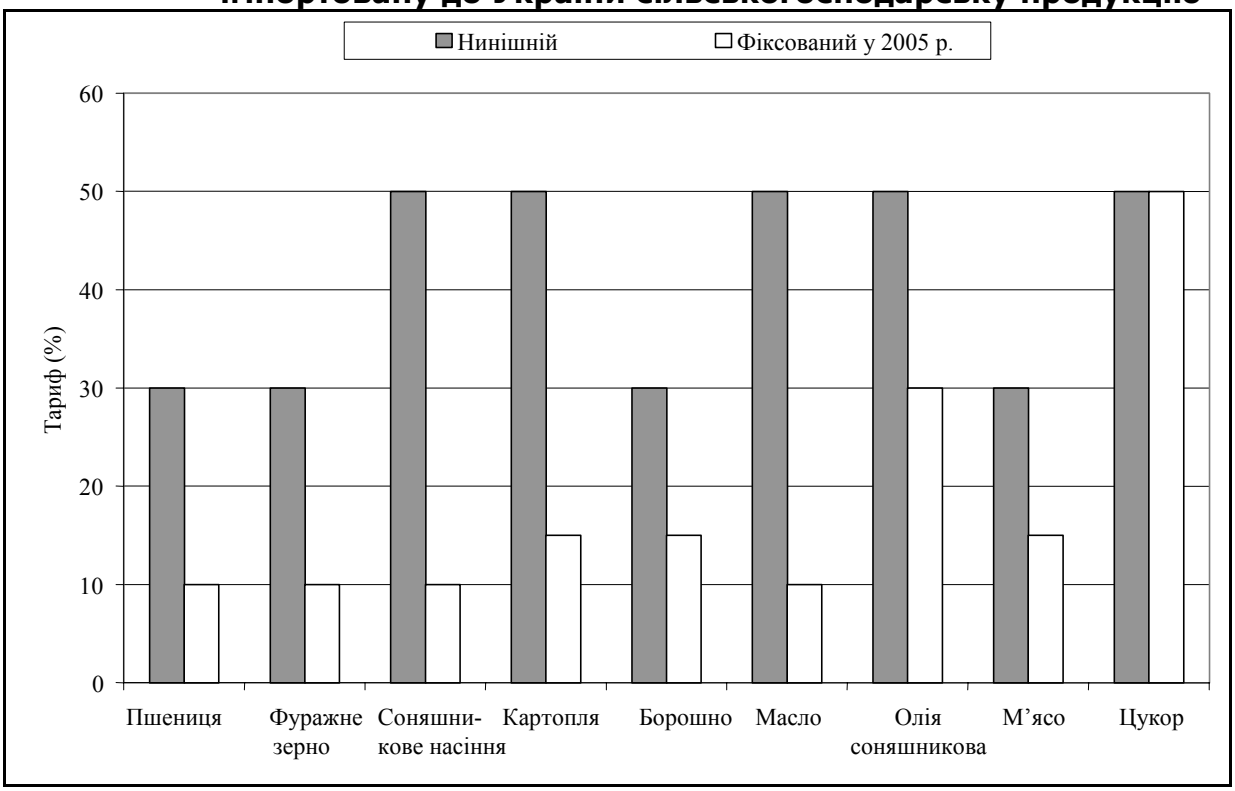
3.1 Доступ до ринку

Оскільки остаточних результатів переговорів між Україною та країнами-членами робочої групи СОТ ще немає, не зовсім зрозуміло, які поступки

[4] Перший проект угоди про сільське господарство Головуючий на переговорах СОТ з питань сільського господарства запропонував для обговорення 18 грудня 2002 року. Відповідно до графіку, члени СОТ мають схвалити угоду про так звані "модальності" (рамки, що визначають зниження підтримки та інших форм захисту у відсотках, яке настане після Дохського раунду) 31 березня 2003 року. Після затвердження "модальностей", країни-члени повинні будуть представити відповідні деталізовані пропозиції стосовно того, як вони збираються скорочувати свою внутрішню підтримку та протекціоністські заходи (AGRA EUROPE, 2002, ст. EP/8).

доведеться зробити Україні у сфері доступу до ринку. Україна запропонувала знизити свої тарифи на основні сільськогосподарські продукти з нинішнього рівня, показаного на рисунку 5, до фіксованого рівня, який також представлений на цьому рисунку. Відповідно, українські тарифи та сільськогосподарську продукцію буде знижено, в середньому, приблизно з 22% до 13%, і є ознаки того, що члени робочої групи більш-менш згодні з цією пропозицією.

Рисунок. 5: Поточні та запропоновані фіксовані тарифи на імпортовану до України сільськогосподарську продукцію

Джерело: Власна презентація на основі Постанови КМУ про Єдиний митний тариф України від 1993 року, Указу Президента Про Концепцію трансформації митного тарифу України на 1996-2005 роки відповідно до системи ГАТТ/СОТ і Закону України про Державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції від 1997 року (див. на веб-сайті www.rada.kiev.ua).

Наслідком членства в СОТ буде також те, що нечасте застосування специфічних тарифів на сільськогосподарську продукцію в Україні буде урізано на користь *адвалорних* тарифів. До того ж, схоже на те, що Україні не буде дозволено вдаватись до особливих запобіжних заходів. Положення про особливі запобіжні заходи були введені наприкінці Уругвайського раунду як засіб надання таким країнам, як ЄС – яким необхідно було трансформувати

змінні імпортні збори та інші нетарифні бар'єри в торгівлі у фіксовані тарифи – засобу, щоб якось справитись з хвилею імпорту, яка може з'явитись як результат. Оскільки Україна не застосовує подібних нетарифних імпортних бар'єрів, їй не потрібно буде "тарифікувати" їх в результаті членства в СОТ, а отже, не існує загрози різкого збільшення імпорту у порівняні з їх нинішнім фактичним обсягом.

Дискусійним питанням у сфері доступу до ринку є цукор. Як можна побачити на рисунку 5, цукор є єдиним головним сільськогосподарським продуктом, на який Україна не запропонувала поступки в тарифах. Україна є нето-імпортером цукру, а отже контроль над імпортом разом із запровадженим квотуванням вітчизняного виробництва, належить до засобів контролювання внутрішніх цін.[5] Розмір української тарифної квоти на імпортований цукор-сирець є питанням певної дискусії з різними членами робочої групи: обговорюється квота від 200 000 до 260 000 тон. Як виявила українська влада та як було передбачено Німецькою консультативною групою кілька років тому (ФОН КРАМОН-ТАУБАДЕЛЬ, 1999), політика України стосовно цукру генерує значні стимули для контрабанди, тому розмір тарифної квоти може, принаймні частково, бути теоретичним. На жаль, цукор можна віднести до тієї сфери аграрної політики, в якій Україна наполягає на повторенні дорогих помилок, які було допущено в інших країнах.

Чистий ефект для сільського господарства від всіх цих припущень щодо доступу на ринок важко спрогнозувати. На сьогодні не існує інструменту моделювання для відтворення детальної картини зв'язків між різними продуктами (наприклад, між сектором тваринництва та сектором зерна чи між різними видами зерна), яка потрібна для створення ряду детальних симуляцій. *Німецька консультативна група* у співпраці з *Інститутом економічних досліджень* розпочали розробку такого інструменту моделювання і сподіваються отримати перші результати в середині 2003 року. Проте, необхідна база даних, особливо по реакції зі сторони пропозиції, залишається розрізненою, а широка розповсюдженість тіньової економіки і

[5] В результаті виробничих квот та імпортних бар'єрів внутрішня ціна на білий цукор в Україні в останні місяці коливалась між 2 000 та 2 200 гривень/т (еквівалент 375 – 410 дол. США/т), тобто вдвічі вища від світової ціни.

такої діяльності, як контрабанда, продовжуватиме і в наступні роки ускладнювати завдання розробників інструменту моделювання.

3.2 Внутрішня підтримка

Сфера внутрішньої підтримки, напевно, є однією з найбільш спірних у переговорах між Україною та членам робочої групи СОТ. Україна запропонувала взяти період з 1994 по 1996 рік взяти за базовий для визначення фіксованого рівня внутрішньої підтримки. Використання цього базового періоду означає, що загальний обсяг внутрішньої підтримки (ЗОВП) має становити 1,38 млрд. дол. США. Однак, деякі члени робочої групи наполягають на тому, щоб за базовий був узятий період з 1997 по 1999 рік, що означає ЗОВП у розмірі 0,64 дол. США. Українські посадовці заявляють, що 1,38 млрд. дол. США уже дуже мала сума підтримки сільському господарству (пригадайте рисунок 2) у порівнянні з іншими країнами, зокрема, ЄС та США. Вони також стверджують, що період з 1997 по 1999, на який припадає пік кризи у сільському господарстві, не є показовим і обмежить підтримку в Україні до рівня, який не відповідає потребам аграрної політики такого великого та важливого сектора української економіки. Проте, деякі члени робочої групи наполягають на тому, що будь-який обсяг підтримки сільському господарству є просто зайвим, і українському сільському господарству, в перше чергу, не слід дозволяти ставати залежним від субсидій. Ці країни – наприклад, Австралія[6] – занепокоєні тим, що без суворих правил СОТ Україна може примкнути до рядів тих конкурентів, які використовують субсидії, щоб нечесно конкурувати на світових ринках сільськогосподарської продукції.

Українських переговірників можна зрозуміти, коли вони вважають, що суворі вимоги щодо рівня ЗОВП, які ставлять до України деякі члени робочої групи, принаймні частково, можна пояснити розчарування, що породила їх нездатність чинити більш значний тиск на США та ЄС, які надають більшу внутрішню підтримку, яка більше викривлює торгівлю. З іншого боку, більшу частину підтримки Україна надає у формі звільнення від сплати податків

[6] Слід зауважити, що аграрна політика Австралії дуже ліберальна у повірянні з іншими країнами-членами ОЕСР. Еквівалент сукупної підтримки в цій країні зараз дорівнює 4% млрд. дол. США (TANGERMANN, 2002).

(близько 80%), які не включені у розрахунки ЗОВП.[7] Отже, дискусія довкола 1,38 або 0,64 млрд. дол. США внутрішньої підтримки певною мірою штучна у тому відношенні, що незалежно від розміру, який буде зрештою зафіксовано, звільнення від сплати податків і надалі залишатимуться засобом надання більшої підтримки. Слід також зауважити, що 1,38 млрд. дол. США, або еквівалент у гривнях (приблизно 7,4 млрд.) набагато перевищує будь-яку реалістичну суму, яку можна закласти в державний бюджет України у передбачуваному майбутньому. Враховуючи це, поганою порадою для України буде ставити просування переговорів про приєднання до СОТ в залежність від питання внутрішньої підтримки. Насправді, з економічної точки зору, Україні в першу чергу краще забезпечити, щоб будь-які заходи підтримки сільського господарства, до яких вона буде вдаватись, належали до зеленої скриньки заходів – як то підтримка освіти та досліджень у сільському господарстві, а також розвиток ринкової інфраструктури– на які не будуть поширюватись суворі правила щодо внутрішньої підтримки.

3.3 Субсидування експорту

Оскільки раніше Україна не вдавалась до експортних субсидій, отже – і схоже, що це схвалять всі сторони переговорів – Україні не дадуть дозволу на використання експортних субсидій у майбутньому. Оскільки ймовірно, що Дохський раунд приведе до значного скорочення або навіть відмови від застосування експортних субсидій у сільському господарстві, можливо, для України – як зараз і для Росії – немає сенсу наполягати на отриманні поступки в питанні експортних субсидій; "козирі в кишені", які можуть знадобитись, щоб отримати поступки в цій сфері, краще використати в інших цілях.

Важливим наслідком того, що Україні не буде дозволено використовувати експортні субсидії як майбутньому члену СОТ, буде неспроможність України як нето-експортера найбільш важливих сільськогосподарських продуктів використовувати заходи внутрішньої цінової підтримки. Це через те, що внутрішня цінова підтримка у ситуації експорту неодмінно призводиться до накопичення надлишку, який можна експортувати лише з використанням

[7] Див. фон Крамон-таубадель та Зоря (2001).

певної форми експортної субсидії, прямої чи непрямої. Це означає, що, наприклад, система інтервенцій на ринку зерна, яку було введено в Україні влітку 2002 року, принципово несумісна з можливими умовами членства України в СОТ. З огляду на це, результатом членства України в СОТ буде значне скорочення арсеналу політичних інструментів, які доступні аграрним політикам в Україні. З точки зору економічної ефективності, це буде позитивним наслідком, оскільки запобігатиме використанню неефективної політики цінової підтримки, що викривлює торгівлю (згадайте коментар до рисунку 4). Вступивши до СОТ, аграрні політики в Україні візьмуть на себе зобов'язання протистояти спокусі використання таких інструментів у майбутньому.

3.4 Санітарні та фітосанітарні заходи

Угода про санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ), яку було укладено наприкінці Уругвайського раунду, спрямована на скорочення напруженості у торгівлі шляхом обмеження застосування заходів захисту щодо здоров'я та безпеки споживачів, які є прихованим протекціонізмом. Угода по СФЗ, яку більш детально описує Шулер у цій книзі, націлена на гармонізацію заходів, що застосовують країни-члени СОТ, та забезпечення їх прозорості і наукового обґрунтування.

Оскільки процедури перевірки на забруднення стають все більше складними та точними, а споживачі в індустріальних країнах все більше чутливими до питань якості харчових продуктів, існує певне занепокоєння, що СФЗ можуть призвести до "гонки вгору", при чому індустріальні країни встановлюють дуже точні обмежуючі стандарти, які дуже важко контролювати та перевіряти в "малих" країнах, які не можуть дозволити собі інвестицій у необхідні для цього потужності (наприклад, персонал та лабораторії). В результаті під прикриттям захисту споживачів можуть бути встановленні нетарифні бар'єри.[8]

[8] Див. обговорення деяких з цих питань у JOSLING (2002). JOSLING повідомляє, що поки-що досвід із застосуванням механізму врегулювання суперечок стосовно СФЗ не дуже підбадьорює невеликі країни. Він повідомляє про 69 справ, які були ініційовані країнами з невеликою економікою. Із них дві третини було порушено проти країн ОЕСР. Лише у 20% із цих 69 справ країни з малою економікою досягли своєї мети. Він пропонує, щоб країни з малими економіками об'єднали свої зусилля для консолідації обмежених ресурсів і щоб ці кошти були

З огляду на це, малі країни, такі як Україна дуже зацікавлені в угоді про СФЗ, яка забезпечить прозорість та справедливість. В той же час, Україні необхідно здійснювати всі необхідні кроки, аби забезпечити, щоб проблеми з її продовольством, яке експортується, не викликали потреби у надмірних санітарних та фітосанітарних стандартах в інших країнах. Як засвідчує виявлення різних типів забруднення у партіях українського зерна, відправленого до Бразилії, Франції та Канади, питання якості продовольства та СФЗ, які застосовуються та контролю його якості уже життєво важливе для України.[9] Хоча витрати на побудову необхідної інфраструктури СФЗ в Україні високі, фактично, вони досить низькі у порівнянні з потенційним економічним значенням торгівля сільськогосподарською продукцією для України. Більше того, інвестиції у розвиток цієї потужності входитимуть до категорії зеленої скрині заходів підтримки сільського господарства, вони становитимуть життєво необхідну підтримку розвитку сільського господарства України, на яку не поширюються обмеження СОТ. До того ж, таким країнам, як Україна може надаватись суттєва міжнародна допомога для розвитку бази СФЗ у багатосторонньому та двосторонньому порядку.

4. Висновки

Досвід багатьох країн свідчить, що аграрна політика переповнена труднощами. Аграрні інтереси – сільськогосподарських виробників, власників землі та постачальників матеріально-технічних ресурсів – мають тенденцію згуртованості та "захоплення" політичного процесу. В результаті, аграрна політика має тенденції до марнотратства і протистояння реформі. Досвід, наприклад, в ЄС чи Новій Зеландії показує, що коли відбувається аграрна реформа, це не через те, що політики раптом "побачили світло". Натомість, реформа аграрної політики майже завжди пояснюється, наприклад, обмеженістю бюджетних коштів чи необхідністю виконувати міжнародні зобов'язання. СОТ є одним із джерел таких міжнародних зобов'язань. Хоча результати досягнень на Уругвайському раунді дещо розчаровують у ретроспективі, проте вони, принаймні, зробили сільське господарство темою

доступні країнам з малою економікою, щоб допомогти їм прийняти СФЗ і при необхідності ініціювати суперечки стосовно СФЗ.

[9] Див. фон Крамон-Таубадель, Ш. (2002).

переговорів та заклали початок тенденції до менш викривлюючи форм підтримки сільського господарства у всьому світі.

Угода про членство України в СОТ не за горами. Вірогідні умови членства України в СОТ, очевидно, не будуть дуже обтяжливими. Результатом вступу буде певна лібералізація та відкриття ринку, але українське сільське господарство лише починає виходити з кризи 1990-х, а аграрна політика в Україні лише починає набирати чіткі обриси. Отже, багато чого перебуває в процесі зміни і це можна буде відносно легко адаптувати. Набагато важче змінювати аграрну політику після того, як вона, і ті хто отримує від неї вигоду, зміцнять свої позиції. Навіть лише з огляду на це Україна має вітати членство в СОТ та всіляко намагатись швидко його досягти. Вимога до України як члена СОТ не використовувати експортні субсидії матиме особливо далекосяжні наслідки у цьому відношенні – це виключить застосування політики цінової підтримки сільськогосподарської продукції, яку Україна експортує. Це лише один із способів, яким членство СОТ може допомогти Україні уникнути помилок аграрної політики, які в інших країнах виявись надто дорогими та важко виправними.

Ш.ф.К.-Т., С. З., лютий 2003 р.

5. Бібліографія

AGRA EUROPE: *First draft WTO accord in December*. Agra Europe London, November 29, 2002, p. EP/8.

AGRA EUROPE: *Peace Clause expiry could lead to policy challenge.*. Agra Europe London, November 29, 2002, p. EP/12.

JOSLING, T.: *Can one make the SPS Agreement work for Small Economies?* Paper presented as the Lewis-Beckford Memorial Lecture to the meeting of the Caribbean Agricultural Economics Society, Grenada, July 2002.

OECD: *Agricultural Policies in OECD Countries: Monitoring and Evaluation 2000.* Paris, 2000.

TANGERMANN, S.: *Agrarmärkte und Agrarpolitik der USA und der EU: Konvergenz oder Divergenz?* Lecture presented on the occasion of the academic celebration of 100th anniversary of Arthur Hanau's birth: Göttingen, December 6, 2002.

ФОН КРАМОН-ТАУБАДЕЛЬ, Ш.: *Ринок цукру в Україні: вчора, сьогодні та завтра.* В: ФОН КРАМОН-ТАУБАДЕЛЬ,Ш. ТА Л. ШТРІВЕ (ред.): *Трансформація сільського господарства України - широке поле*. Київ: Фенікс 1999, ст. 108-127.

ФОН КРАМОН-ТАУБАДЕЛЬ, Ш.: *Скандал довкола нітрофену в Німеччині та безпечність харчових продуктів в Україні*. Німецька консультативна група, Робота № S2, Київ 2002.

ФОН КРАМОН-ТАУБАДЕЛЬ, Ш. та ЗОРЯ (2001): Приєднання до СОТ та аграрна політика в Україні. В: (ред.): *Політика та розвиток сільського господарства в Україні.* Київ: Альфа-принт 2001, ст. 96-112.